

ТЕКСТ ЯК ПОНЯТТЯ ЛІНГВІСТИКИ

У статті розглянуто текст як складне й багатогранне лінгвістичне поняття і цілісне явище, що являє собою усну чи писемну, монологічну або діалогічну, змістову й структурно завершену систему.

Ключові слова: текст, лінгвістика тексту, закономірності будови, усна і писемна форми.

The article considers the text as a complex and multifaceted linguistic concept and a integral phenomenon, which is an oral or written, monologue or dialogic, semantic and structurally complete system.

Key words: text, text linguistics, regularities of structure, oral and written forms.

Поняття текст як одне із дискусійних питань лінгвістики досліджують філософи, лінгвісти, психологи та методисти. Більшість учених, зокрема О. Біляєв, Р. Будагов, Л. Булаховський, О. Гойхман, І. Зимня, І. Ковалик, Т. Ладиженська, О. Лурія, Т. Надеїна, І. Синиця, приділяють особливу увагу усній формі тексту. Інші – М. Бахтін, І. Гальперін, Т. Дрідзе, Л. Лосєва, В. Мельничайко, А. Михальська, М. Пентилюк – розглядають текст як одиницю писемного мовлення. З іншого боку, Д. Баранник, І. Білодід, С. Єрмоленко, А. Коваль, О. Пономарів віддають перевагу монологічності тексту, а Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, Е. Палихата, Є. Пассов, Л. Щерба – діалогічному тексту.

Упродовж розвитку лінгвістики тексту як науки вчені виявляли різне ставлення до тексту. Так, О. Ахманова, Л. Вайгербер, К. Пайк текстом вважали речення, А.Беліч – тематично об'єднані декілька речень. На необхідності вивчення тексту наголошували Л. Булаховський, В. Виноградов, Д. Розенталь та ін.

Сьогодні текст як цілісне явище, що має певні закономірності побудови, розглядається в працях О. Біляєва, С. Єрмоленко, А. Коваль, В. Мельничайка, В. Мещерякова, М. Пентилюк, В. Русанівського та ін. Однак у навчальній літературі і досі немає однозначного визначення цього поняття.

Так, енциклопедичне видання за редакцією В. Русанівського, акцентуючи увагу на формі вираження тексту (усна / писемна) та зв'язках, подає таке його тлумачення: «Текст – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлювань, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими, формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дискантному плані спільною тематичною і сюжетною заданістю» [13, с. 627]. Д. Ганич і І. Олійник у «Словнику лінгвістичних термінів» більше уваги приділяють структурній організації тексту і розглядають його як «повідомлення, яке складається з кількох (чи багатьох) речень, характеризується змістовою й структурною завершеністю і певним ставленням автора до змісту висловлювання» [5, с.303].

Укладачі «Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів» (за редакцією С. Єрмоленко) за основу взяли «усність або писемність повідомлення, що відзначається певним змістом і структурою», та виділяють авторську орієнтацію на певного адресата [12, с. 182].

А. Коваль, досліджуючи питання особливостей мови і стилю засобів масової інформації, детально витлумачує цей термін як 1) «реально висловлене речення або сукупність речень, що можуть, зокрема, служити матеріалом для спостереження фактів даної мови; 2) уся сума (сукупність) актів мовлення, створюваних колективом носіїв цієї мови; 3) текст – водночас і процес вирішення екстралінгвістичних завдань мовними

засобами, і продукт цього вирішення; 4) текст – це об'єднана смисловим зв'язком послідовність одиниць мовлення: висловлень, абзаців, розділів та ін.» [9, с. 5]. Як бачимо, у своєму тлумаченні учена звертає увагу і на структуру (складається з речення чи кількох речень), і на мету висловлювання (для вирішення екстралінгвальних завдань), і на особливості тексту (послідовність одиниць мовлення) тощо.

На нашу думку й більшості лінгвістів найбільш чітким є визначення, подане І. Гальперіном: «Текст – це витвір мовного процесу, що визначається завершеністю, об'єктивованій у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа, який складається із заголовка і ряду особливих одиниць (надфразових едностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і практичну настанову» [4, с. 18]. Особливість цього визначення в тому, що науковець приділяє особливу увагу писемній формі тексту, з чим погоджується більшість учених.

Розглядаючи питання тексту, М. Жовтобрюх наголошував, що текстові властива не лише писемна, але й усна форма [6, с. 247]. Погоджуються з науковцем й автори посібника «Методика лінгвістичного аналізу», які витлумачують це питання так: «Текст – це писемний або цілісний мовленнєвий потік, що являє собою послідовність звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах, які виражають комплекс пов'язаних між собою думок» [8, с. 7].

Нам імпонують подані науковцями тлумачення поняття «текст», але в нашому дослідженні за основу беремо визначення, подане у «Словнику-довіднику з української лінгводидактики»: «Текст – це закінчений твір, що має власну внутрішню структуру, певну побудову та є продуктом монологічного або діалогічного мовлення, вираженим в усній і писемній формі» [10, с. 123].

Як «закінчений твір», текст має свої ознаки, що виявляються в його цілісності (єдність теми й мотиву, змісту, основної думки), членованості (є членованою одиницею), зв'язності (частини висловлювання пов'язані логічно між собою), а також інформативності, завершеності, послідовності, лінійності, комунікативності, інтеграції тощо.

Важливою для нашого дослідження є проблема типології текстів. Цьому питанню значну увагу приділяли Ф. Бацевич, В. Белянін, Н. Валгіна, І. Гальперін, Ю. Казарін, Ю. Караулов та інші. Так, Ф. Бацевич класифікує тексти, спираючись на соціологічні, психолінгвістичні, власне комунікативні, функціонально-прагматичні критерії [2, с. 150]. Л. Бабенко та Ю. Казарін [5, с. 46-49] розглядають параметри організації тексту, зокрема параметр структури, функціонально-стильовий параметр, параметр підготовленості, параметр цільності / зв'язності, параметр алгоритмізації, параметр ступеня експлікації задуму, функціонально-прагматичний та ін. [1, с. 46-49]. З. Тураєва, виділяє індивідуальні (художні) й колективні (тексти наукової прози, ділового мовлення (закони, постанови)) [11, с. 9]. А. Зайнетдинов, спираючись на праці односторонців, поділяє тексти на писемні та усні (за формою існування), мікротекст і макротекст (залежно від обсягу) [7, с. 7]. Н. Валгіна розглядає тексти наукові та ненаукові, художні й нехудожні, монологічні й діалогічні, моноадресатні і поліадресатні та ін. [3, с. 113].

Ураховуючи розглянутий спектр видів тексту, що лягли в основу багатьох класифікацій, виділимо прийнятні для нашої наукової роботи – тексти прості / складні, усні / писемні, наукові / ненаукові, монологічні / діалогічні тощо.

Ідучи за О. Андрієць, висновковуємо, що «текст справді – складне мовленнєве явище, яке має багатошарову й багаторівневу структурну, змістову й комунікативну організацію. Текстові властива, з одного боку, багатоаспектність його інтегральної природи, багатокомпонентність і поліфункціональність, з іншого, – множинність класифікацій його видів та жанрів» [14].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: учебник; Практикум. М.: Флинта : Наука, 2005. 496 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К. : Академія, 2004. 344 с.
3. Валгина Н.С. Теория текста : учебное пособие. М.: Логос, 2003. 280 с.
4. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: КомКнига, 2006. 144 с.
5. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа. 1985. 360 с.
6. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. К.: Наук. думка, 1984. 255 с.
7. Зайнетдинов А.Ш. Текст как продукт учебно-речевой деятельности. Стерлитамак: Стерлитамак. гос. пед. ин-т, 2001. 113 с.
8. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 112 с.
9. Особливості мови і стилю засобів масової інформації / За ред.А.П.Коваль. К.: Вища школа, 1983. 152 с.
10. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібник / Кол. авторів за ред. М.Пентилюк. Ленвіт, 2003. 149 с.
11. Тураева З.Я. Лингвистика текста. (Текст: Структура и семантика). М.: Просвещение, 1986. 128 с.
12. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред.С.Я.Єрмоленко. К.: Либідь, 2001. 224 с.
13. Український радянський енциклопедичний словник. К. : Укр. рад. енциклопедія, 1987. 735 с.
14. Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Андрієць Олена Миколаївна; Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2007. 20 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Пентилюк М.І.